Baán Izsák PhD

izsak@szentmauriciusz.hu
teológus, tud. munkatárs (Sapientia SzHF, Szent Maurículsz Monostor),

Nyugati életszabály, keleti ihletettség a 6. század eleji latin szerzetesség világából: A *Regula Orientalis*

Western Rule of Life and Eastern Inspiration from the World of the Monasticism at the Beginning of the 6th Century: The *Regula Orientalis*

Abstract

Amongst the early Latin, pre-benedictine monastic legislative texts there is a rule called "Regula Orientalis" conserved in the Codex Regularum of Saint Benedict of Aniane. Although it says nothing about its author and the community it was written to, it is easy to discover that its text quotes a lot from the Latin version of Saint Pachomius' Rule translated by Saint Jerome and from an other source very close to the early rules of Lerins, particularly to the so called Second rule of the Fathers. The Regula Orientalis is a detailed presentation of the most important monastic charges beginning with to abbot and the prior arriving to the doorkeeper and the kitchen service. According to the theory of A. de Vogüé, one of the greatest scholars of the early western monasticism, the Regula Orientalis was born in the first decades of the 6th century in Gaul, maybe in a monastery in the Jura mountains, and it is a fusion between the lost rule of Lerins written by abbot Marinus and the pachomian institutions. The article presents the first Hungarian translation of the rule followed by a study of its major features and of its possible dating.

Keywords

Western monasticism, early Latin monastic literature, rule, Lérins, Jura fathers

DOI 10.14232/belv.2020.1.3 https://doi.org/10.14232/belv.2020.1.3

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:
Baán Izsák (2020): Nyugati életszabály, keleti ihletettség a 6. század eleji latin szerzetesség világából: A *Regula Orientalis*. Belvedere Meridionale 32. évf. 1. sz. 5–26. pp

ISSN 1419-0222 (print) ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)
(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

A latin nyelvű Nyugat szerzetesei kezdettől fogva úgy tekintettek a keresztény monasztikus hagyomány kezdeteire, az Egyiptom és Szíria vidékén születő szerzetesi mozgalomra, mint a szerzetesi életformát és spiritualitást meghatározó, újra meg újra inspiráló modellre, etalonra. A latin szerzetesség korai forrásai, Remete Szent Antal életének fordítása, Szent Jeromos levelei, Rufinus fordításai, Cassianus művei kivétel nélkül mind a keleti szerzetesek életét és tanítását próbálták meg közvetíteni, adaptálni azoknak a római világ nyugati felében élő Krisztus-tanítványoknak, akik fejüket szerzetesi életre adták. Még az olyannyira tipikusan nyugati szent, Szent Márton életrajzában is felfedezhetjük az író szándékát, hogy Mártont a keleti, egyiptomi atyákhoz hasonlítsa, életmódját rájuk vezesse vissza.[1]

A lumen orientalis, a „keleti fény" mindig is elbűvölte a nyugati szerzeteseket, s a megújulás forrását, ihletőjét látták benne azokban a későbbi korokban is, amikor a távolság már jóval nagyobb lett Kelet és Nyugat spiritualitása között, sőt, a szerzetesség mai útkeresésében sincs ez másképpen.

Abból az időszakból, amikor a Római Birodalom széthullásának idején a nyugati szerzetesség elkezdte a maga útját keresni, fennmaradt egy életszabály, ami a *Regula Orientalis*, „Keleti regula" címet viseli. A szöveg egyértelműen latin nyelven íródott, s mindenképpen korábbi, mint a Nyugat nagy regulaíró szentjéhez, Szent Benedekhez köthető életszabály, mert Benedek regulája a *Regula Magistri*-n keresztül forrásként merít belőle. A *Regula Orientalis* (továbbiakban *ROr*) címének szerző és hely megjelölése nélküli általánossága nem sok támponttal szolgál a keletkezésének körülményeit firtató kutató számára, szövegének gondos elemzése azonban sok mindent elárul forrásairól és arról a szellemi-spirituális közegről, amelyben született. Az életszabály forrásai egyrészt a Szent Pakhómioszhoz köthető és Jeromos által latinra fordított szabálygyűjtemény darabjai, másrészt azok a dél-galliai szigethez, Lerinum monostorához köthető regulák, melyek végig kísérik a latin szerzetesség korai történetét az 5. században.[2] A *ROr* alapos elemzése arról győz meg bennünket, hogy a szöveg Galliában, azon belül is a lerinumi és a júrai szerzetesközösségek erőterében született, s

[1] Márton egyiptomi „hátterével" kapcsolatban a legújabb tanulmány: Sághy 2018. 32–46.

[2] A Lerinumhoz kapcsolódó három 5. századi, magyarul is olvasható regula bibliográfiai adataihoz lásd az irodalomjegyzéket.

néhány évtizeddel Benedek előtt, a 6. század elején keletkezhetett. Sajátos szerkezete, melyben a monostori tisztségviselőket veszi sorba, előre vetíti a 6. századi „nagy" regulák, a *Regula Magistri* (továbbiakban *RM*) és Benedek regulájának szellemiségét.

Először a forrás első magyar nyelvű fordítását adjuk közre, majd formai és tartalmi sajátosságaira hívjuk fel a figyelmet. Végül azokat a belső és külső tényezőket vesszük számba, melyek segítségével hozzávetőlegesen meghatározható a regula kora és keletkezésének helye.

1. Fordítás[3]

Kezdődik a keleti regula

1. Azért, hogy a testvérek vezetésére rendelt öregek ne hiába fáradozzanak,[4] és hogy a fiatalok – akik életében az apát viselkedésének jó példája szilárd alapot jelent – a fegyelemben meg ne inogjanak, úgy illik, hogy az apát legyen feddhetetlen, szigorú, türelmes, szeresse a böjtöt, legyen jóságos és alázatos. Legyen a közösség tanítója és atyja, a jó cselekedetekben pedig járjon elöl jó példával (vö. Tit 2,7). Minden testvér legyen tekintettel arra, amit az apát elrendel, és semmit se tegyenek az ő tudta vagy engedélye nélkül.

Miközben gondját viseli a monostornak, szabadon rendelkezzen mindenről, ami a monostorhoz tartozik. Ne legyen személyválogató, és ne is kedvezzen senkinek, hanem mindenkiről hétköznapi életének érdemei szerint és igazságban alkosson ítéletet, s mindenkit így figyelmeztessen, buzdítson, büntessen vagy kárhoztasson. Ha a monostorba érkezőket alkalmasnak találja, akkor fogadja be őket, de ha a szükség úgy kívánja, vesse ki a monostorból azokat, akik méltatlanul élnek.

2. Legyen kijelölve két öreg, akikre rábízzák a testvérek fegyelme feletti őrködést és a monostor gondozását, akár otthon van az apát, akár távol van. Ők ketten naponta váltsák egymást, s osszák meg egymás között a terheket és a feladatokat a monostorban.

Az egyikük, amikor rajta van a sor, legyen mindig jelen a monostorban, hogy segítségére lehessen az apátnak és a testvéreknek, akik hozzá fordulnak. Álljon készen, hogy oda tudjon menni, ahová a szükség kívánja, s hogy nagy szorgalommal ügyeljen mindenre, ami a mindennapi fegyelemmel és a szerzetesi élettel kapcsolatos a monostorban, és ezáltal mindenki hanyagság és veszekedés nélkül tegye azt, ami a monostor javára szolgál.

A másikuk pedig legyen mindig a testvérekkel, akkor is, amikor elhagyják a monostort valamilyen dolog vagy szükség miatt, s ügyeljen, nehogy valamit a fegyelem ellen vétsenek. Vegye fontolóra mindazt, amit az egyes testvérek tesznek, s ha azt látná, hogy a józan ésszel ellenkező módon cselekednek, akkor vagy maga terelje a helyes útra a testvért, vagy jelentse a dolgot az apátnak.

3. Aki pedig a rendszabály értelmében az apát rendeléséből és minden testvér akaratával és beleegyezésével a perjeli[5] tisztséget tölti be, az teljes gonddal ügyeljen a szerzetesi élet fegyelme és a monostor dolgai fölött, s az apát távollétében hatalma legyen mindenre, amire az apátnak, amikor otthon van. Legyen türelmes, szelíd, alázatos, viseltessen szeretettel mindenki iránt,[6] személyválogatás nélkül legyen igazságos, s úgy cselekedjen, hogy ne okozzon bosszú-

[3] A fordítás alapjául szolgáló kritikai szövegkiadás: de Vogüé 1982. II. 462–494.

[4] Vö. 2RP 3, ahol a szöveg ugyanezt a szerepet magának a Regulának tulajdonítja.

[5] A latin szövegben itt a „praepositus" szó szerepel, mely a pakhómioszi latin corpusban a kisebb szerzetesi csoportok élére kinevezett elöljárót jelöli, itt azonban az apát közvetlen helyettesét. Ezért fordítjuk perjelnek.

[6] Vö. 2RP 5–6. Ott a felhívás minden testvérre vonatkozik.

ságot az apátnak, és túlkapásaival ne is terhelje meg a testvéreket. Ezeket tartsa meg a monostor perjelének kinevezett öreg, s számoljon be mindenről az apátnak, különösen arról, amit ő maga nem tud megoldani.

4. Senki se fogadjon el semmit letétbe vagy ajándékba, még ha tulajdon testvérétől kapná is. A perjel parancsa nélkül pedig senki se tartson semmit a cellájában, még egy filléres gyümölcsöt se, vagy bármi ilyesmit.[7]

5. Munka közben pedig a testvérek ne beszéljenek világi dolgokról, hanem vagy a szent dolgokkal kapcsolatos igéket mondogassák, vagy hallgassanak.[8]

6. Aki főz, ne egyen bele az ételbe, mielőtt még a testvérek ennének.[9]

7. Senki se tartson a cellájában vagy a kunyhójában semmi mást, mint amit a monostor közös törvénye előír.[10]

8. Amikor aludni készülnek, senki a másikkal ne beszélgessen. Más valaki cellájába senki ne merészeljen belépni, csak ha előbb kopogott az ajtón.[11]

9. A perjeltől kapott dolgot senki ne merészelje elcserélni valaki mással, mindegy, hogy egy rosszabb dolgot cserélne jobbra, vagy épp ellenkezőleg, egy jobbat rosszabbra.[12] Tehát senki se fogadjon el bármit is a másiktól, csak ha a perjel ezt elrendeli.[13]

10. Senki se aludjon a cellában zárt ajtók mögött, és senkinek ne legyen zárható hálófülkéje, hacsak a monostor atyja ezt meg nem engedi neki életkorára vagy betegségére való tekintettel.[14]

11. Az atya parancsa nélkül senki se oldjon el kötelet a földről.[15] Ha valaki a testvérek imatermében talál valamit, függessze ott fel, hogy elvihesse, aki megismeri, hogy az övé.[16]

12. Amikor összejönnek a közösségi alkalmakra és a zsoltározásra, senki se keressen kifogásokat, hogy miért nem tud részt venni ezeken. S mindegy, hogy hol vannak éppen, a monostorban, a mezőn, úton vagy bármilyen szolgálatban, az imádságnak és a zsoltározásnak az idejét ne mulasszák el.[17]

13. Aki valamilyen munkaterület felelőse, annak törekednie kell arra, hogy a monostorban semmilyen munkaeszköz ne vesszen el. Bármilyen munkát végezzenek is a testvérek, ha valaki elveszít valamit, vagy hanyagsága miatt tönkre megy valami, akkor a monostor atyja feddje

---

[7] Pakhómiosz: Praecepta 113–114. A pakhómioszi szövegek Jeromos-féle latin fordításának kritikai kiadása: Boon 1932. A gyűjtemény jelentős része olvasható magyarul: Puskely 2001. 184–211. Mivel azonban a ROr több helyen módosít az eredeti szövegen, ezt a magyar verziót nem idézzük. A továbbiakban a lábjegyzetekben hivatkozásként a ROr által idézett pakhómioszi szöveggyűjtemény részeit (Praec=Praecepta, Inst=Instituta, Iud=Iudicia, Leg=Leges) és fejezeteit jelöljük.

[8] Praec 60. Vö 2RP 11.

[9] Praec 74.

[10] Praec 81.

[11] Praec 88–89.

[12] Praec 98.

[13] Praec 106.

[14] Praec 107.

[15] Praec 118. A pakhómioszi szöveg kontextusa a folyami hajózásra utal. Az utalás vagy csak véletlenül került bele a ROr szövegébe, vagy pedig – amennyiben tanulmányunk végkövetkeztetése megállja a helyét, és a regulát Agaunum számára írták lerinumi kérésre – az Agaunum mellett folyó Rhone-on való közlekedésre utal. Vö. de Vogüé 1982. II. 452.

[16] Praec 132.

[17] Praec 141–142.

meg a munkaterület felelősét, majd ő adja tovább a feddést annak, aki a dolgot elveszítette, de mindezt csak az elöljáró szándéka szerint és jelenlétében[18] tegye. Rajta kívül ugyanis senkinek nincs hatalma a monostorban a testvérek megbüntetésére.[19]

14. Ha azt vennék észre, hogy valaki a testvérek közül viszályt kelt, vagy ellent mond a feljebbvaló parancsának, akkor bűnének mértéke szerint büntessék meg.[20]

15. Ha valaki hazudik, ha azon kapják, hogy gyűlölettel viseltetik valaki iránt, ha engedetlen, ha tisztességtelenül gúnyt űz másokból, ha henyél, ha foghegyről válaszol, ha gyakran megszólja a testvéreket vagy akik kint vannak, egy szóval, ha vét a Szentírás és a monostor fegyelmének előírásai ellen, s mindez a monostor atyjának fülébe jut, akkor bűnhődjön meg az illető bűnének nagysága szerint.[21]

16. Ha a házban lévő összes testvér úgy látná, hogy a perjel nagyon hanyag vagy hogy keményen bünteti a testvéreket, és a monostor rendjéhez képest túlkapások jellemzik, akkor mondják el mindezt az apátnak, ő pedig feddje meg. Maga a perjel pedig ne tegyen semmi mást, mint amit az apát parancsol neki, főleg új dolgokat illetően. Ő is tartsa meg a monostor szabályát úgy, ahogyan az a szokásjogból következik.[22]

17. A perjel pedig ne legyen részeges (vö. Ef 5,18), és ne üljön az asztalnál az alacsonyabb rangú helyekre. Ne oldja el azokat a kötelékeket, melyeket Isten a mennyben azért rendelt, hogy megtartsák őket a földön (vö. Mt 16,19). Ne tartson bűnbánatot a megváltó Úr ünnepnapján. Uralkodjon saját testén úgy, ahogyan a szentek tették. Ne aludjon magasított ágyon, ahogyan a pogányok teszik (vö. Lk 14,8). Ne legyen kétszínű. Ne kövesse saját szívének gondolatait, hanem inkább Isten törvényét. Ne szálljon szembe gőgösen a feljebbvalók hatalmával (vö. Róm 13,1). Ne förmedjen rá dühtől remegve és lihegve a neki alárendeltekre, s ne változtassa meg a regula által szabott kereteket.

Ne legyen cselszövő, és ne gondolkodjon csaláson, ne hanyagolja el lelkének bűneit, s ne hagyja, hogy testén eluralkodjon a paráznaság. Ne járjon hanyagul. Ne beszéljen hiábavaló dolgokról (vö. Mt 12,36). Ne tegyen botláskövet a vakok lába elé (Lev 19,14). Ne arra tanítsa saját lelkét, hogy azt tegye, amit akar. Ne csatlakozzon az ostobák gúnyolódásához és tréfálkozásához. Ne tartsák fogva a szívét a hízelgő és dicsérő szavak. Ne hagyja magát ajándékokkal megvesztegetni. Ne engedje, hogy félrevezessék a kishitűek beszédei.

Ne csüggedjen el a megpróbáltatásban (Ef 3,13). Ne a halált félje, hanem Istent. Ne kövessen el méltánytalanságot akkor sem, ha rátör a félelem. Ne hagyja el az igazi világosságot (vö. Jn 1,9) egy kevés élelemért cserébe. Cselekedeteiben ne legyen tétova vagy szeszélyes. Ne váltogassa a véleményét, hanem ítéleteiben legyen határozott és eltökélt, legyen igazságos, fontoljon meg alaposan mindent, az igazság szerint ítéljen, s ne keresse a dicsőséget, hanem legyen áttetsző Isten és az emberek előtt, s távol álljon tőle a csalás minden formája. Ne feledje a szentek életpéldáját, s ne legyen vak a szentek bölcsességére. Ne engedje, hogy gőgje miatt bárkinek is ártson, s ne kövesse a szemek bűnös kívánságát (vö. 1Jn 2,16).

Soha ne térjen el az igazságtól. Gyűlölje az igazságtalanságot. Soha ne ítéljen részrehajlóan ajándékok fejében, s ne is ítélje el az ártatlan lelkét gőgössége miatt. Ne nevessen gyermekek

[18] A kéziratok egy része itt a *praesentia* helyett *praescientia*-t hoz, azaz nem az elöljáró jelenlétében, hanem az ő tudtával kell történnie a feddésnek.

[19] Vö. Inst 5.

[20] Inst 9. Vö. 2RP 27–28.

[21] Inst 10.

[22] Inst 17.

jelenlétében. Ne hagyja el az igazságot amiatt, hogy úrrá lesz rajta a félelem. Ne vesse meg azokat, akik irgalomra szorulnak. Ne térjen el az igazságosságtól hanyagság miatt. Ne veszítse el a lelkét, miközben emberek tetszését keresi (Sir 20,24). Ne ácsingózzon a gazdagon terített asztalra, ne vágyjon díszes ruhákra, s ne is hanyagolja el magát, hanem mindig ügyeljen saját gondolataira. Ne részegedjen meg a bortól, hanem legyen meg benne az alázattal párosult igazság. Amikor ítél, kövesse a feljebbvalók előírásait és Isten törvényét, amit az egész földön hirdetnek.[23]

18. Ha a testvérek közül valakit rajtakapnak, hogy örömét leli a gyermekekkel való nevetgélésben és játszadozásban, s hogy keresi a barátságot a zsenge korúakkal, három ízben figyelmeztessék, hogy ne keresse tovább a velük való kapcsolatot, s hogy emlékezzék, mit kíván a tisztesség és az istenfélelem. Ha nem tér észre, akkor méltó, hogy igen szigorú büntetéssel térítsék jobb belátásra.

19. Akik megvetik az elöljárók parancsait és a monostor szabályait, melyek Isten rendelkezésein nyugszanak, s akik rá se hederítenek az öregek tanácsaira, azokat a megszabott rend szerint büntessék meg, amíg csak meg nem javulnak.[24]

20. Azokat a felelősöket, akiket a testvérekkel a monostoron kívülre küldenek, megbízatásuk idejére ugyanazok a jogok illetik meg, mint a perjelt, s mindenben az ő döntésük legyen a mérvadó. Tanítsák is a testvéreket a megszabott napokon. Ha pedig közöttük nézeteltérés támadna, az értük felelős elöljáróra tartozik, hogy az ügyben ítéletet hozzon, s méltó feddést kapjon a vétek, az elöljárók parancsára pedig azon nyomban béküljenek ki, és teljes szívvel keressék az egyetértést.

21. Ha egy testvérnek valami sérelme van perjelével szemben, vagy ha a perjelnek van panasza a testvérrel kapcsolatban, akkor a szerzeteséletben és a hitben kipróbált testvérek hallgassák meg őket, és tegyenek közöttük igazságot, de csak ha a monostor apátja házon kívül vagy akadályoztatva van. Ilyenkor várjanak egy ideig az apátra, de ha azt látnák, hogy még jó ideig nem ér haza, akkor inkább hallgassák meg a testvért és a perjelt, nehogy a késlekedés miatt a sérelem csak még nagyobb legyen. De mind a perjel, mind a neki alávetett testvér, mind pedig azok, akik meghallgatják őket, mindent istenfélelemmel tegyenek, és semmivel se adjanak okot a viszályra.[25]

22. Senkit se küldjenek ki egyedül a monostorból valamilyen ügy miatt. Az útra küldöttek ne egyedül, hanem kettesével vagy hármasával menjenek, hogy amíg egymásra vigyáznak és egymásba lelket öntenek, elöljáróik is biztosak lehessenek tisztességes magaviseletükkel kapcsolatban, s őket se fenyegesse veszély. Meg kell tartaniuk azonban azt a szabályt, hogy egymást ne rombolják hiábavaló beszéddel, s ne is engedjék, hogy közülük valaki hanyaggá válva ilyent tegyen, hanem mindegyikük odaadóan törődjön a maga feladatával mindvégig, amíg odakint vannak.[26]

23. Amikor pedig visszatérnek a monostorba, ha netán találnának a kapuban valakit, aki a monostorban lakó rokonát keresi, ne legyen szabad nekik az illetőt megkeresni, és szólni neki, vagy odahívni. Arról, pedig, amit odakint tapasztaltak, egyáltalán ne merészeljenek mesélni a monostorban.[27]

24. Mindenkinek legyen módja olvasni a harmadik óráig, de csak akkor, ha nem áll elő valami olyan dolog, ami miatt másra van szükség.[28] Ha pedig valaki a harmadik óra elmúltával akár gőg-

[23] Az egész fejezet kisebb kihagyásokkal és módosításokkal: Inst 18.

[24] Iud 7-8.

[25] Leg 13-14.

[26] Praec 56. Vö. 2RP 11.

[27] Praec 57.

[28] 2RP 23–24.

ből, akár hanyagságból, akár lustaságból nem végzi azt, amit előírtak számára, akkor tudja meg, hogy ha ezen a hibán rajtakapják, vétkesnek kell őt tartani, mert hibájával másokat is a bűnbe visz.[29]

25. A házgondnoknak[30] pedig arra legyen gondja, hogy a megtartóztatásra és a józanságra törekedve szorgalmasan és hűségesen törődjön mindazzal, ami a testvérek megélhetése miatt a monostorba kerül. Ne fogadjon el semmit és ne is adjon ki semmit az öregek tanácsa és felhatalmazása nélkül. Vigyázzon a monostorban lévő összes eszközre, azaz a ruhákra, edényekre, szerszámokra, s a minden nap szükséges használati tárgyakra. Adja ki mindenkinek azt az eszközt, amire szüksége van, s miután az illető már nem használja, vegye is tőle vissza, és tegye a helyére.

A testvérek eledelét ossza ki, és adja át a heteseknek. Az étel mennyiségét illetően adja meg, ami szükséges, vagyis azt a mennyiséget, ami a szokásos napi adag. Ne pazaroljon és ne is legyen zsugori, nehogy megterhelje bűnével a monostor anyagi helyzetét, vagy a testvéreknek méltatlanságot kelljen elszenvedniük. Azonban vegye figyelembe a beteg testvérek szükségét és szenvedését, s ne tagadjon meg semmit abból, amit adni tud, amire a gyengélkedők vágynak és amire valóban szükségük van. A máshonnan a monostorban vendégeskedő testvérek ételét is ő készítse elő.

Ezekre kell odafigyelnie a házgondnoknak, de mindig kérje ki az öregek tanácsát, és kérje ki véleményüket mindenről, különösen arról, amit saját eszével nem tud megoldani.

26. A kapusnak az a dolga, hogy fogadjon minden vendéget, aki a kapuhoz érkezik. Adjon nekik feleletet őszintén, alázattal és tisztelettel, s azon nyomban jelentse az apátnak vagy az öregeknek, hogy ki érkezett, és mi járatban van.[31] Idegen volta miatt senki ne szenvedjen hátrányos megkülönböztetést. Az érkezőnek csak akkor legyen szabad a testvérek valamelyikével beszélni, ha az apát tud róla, vagy ha az öregek jelen vannak. Ha pedig valaki az egyik testvérnek üzenetet vagy ajándékot akar küldeni, azt csak úgy kapja meg, ha előbb tudatják az apáttal vagy az öregekkel. A monostor kapusának pedig leginkább arra kell ügyelnie, hogy a testvérek közül senkinek se engedje meg, hogy a kapun kimenjen.

27. Ha valaki azzal jelenik meg a monostor kapujában, hogy le akar mondani a világról, és a testvérek közé szeretne állni, akkor ne engedjék meg neki csak úgy a belépést. Jelentsék szándékát a monostor atyjának, az illető azonban néhány napig maradjon kívül, a kapu előtt. Tanítsák meg neki az Úr imádságát, és annyi zsoltárt, amennyit meg tud tanulni, ő pedig buzgón tegyen tanúságot alkalmasságáról: Vizsgálják meg, hogy nem követett-e el valami bűntényt, s nem az emiatti zaklatottság és félelem hatása alatt menekült-e a monostorba, valamint azt, hogy nem áll-e valaki másnak a hatalma alatt. Azt is meg kell vizsgálni, hogy képes-e lemondani a családjáról, és elhagyni mindenét, amije csak van. Ha ezekben mind alkalmasnak találják, akkor tanítsák meg neki a monostor összes többi szabályát, hogy tudja, mit kell megtartania, s hogyan kell szolgálnia a testvérek összejövetelein és az étkezések idején. Ha így felkészült, és minden jó cselekedetben a tökéletesedés útjára lépett, akkor csatlakozzék a testvérekhez.[32]

Ezeket kell megtartania a kapu őrzőjének, s amint már fentebb is írtuk, számoljon be mindenről az öregeknek.

[29] Vö. 2RP 35-36.

[30] A regula a „cellararius" szót használja, akárcsak Arles-i Caesarius regulája (Reg. virg. 42) vagy később a RM (16) és Szent Benedek (RB 31) a korábban elterjedt dispensator (Pakhómiosz, Cassianus) vagy oeconomus (Jeromos) helyett.

[31] A felelet adáshoz vö. RIVP 2,37; 2RP 15. Jelenteni az elöljárónak: Praec 51. 53–54.

[32] Praec 49.

28. A hetesek legyenek készen mindig azokra a szolgálatokra, melyek a monostor működéséhez szükségesek, mint az étel elkészítése, a lámpások feltöltése vagy a takarítás. Ők ne foglalkozzanak semmi más munkával, hanem ezekben szorgoskodjanak, hogy a rájuk bízott feladatot hasznosan és buzgón végezzék el. Ha pedig épp nem tudnák, hogy mi volna a dolguk, akkor mindig és haladéktalanul kérdezzék meg az értük felelős öregeket.

29. Így tehát mindazok, akikre a monostor fegyelmét, gazdaságát, jó hírét és szolgálatát bízták, a rájuk bízott feladatokat hűségesen és gondosan végezzék. Hiszen nem illik, hogy azok hibázzanak, akiknek épp az a feladata, hogy elöljáróként minden hibát kiigazítsanak. Ezért tehát ha valaki gőgtől, hanyagságtól vagy lustaságtól vezérelve nem tartana be bármit is abból, ami a regulában van, s ezáltal rombolni kezdene, ahelyett, hogy építene, legyen alávetve mindazoknak a büntetéseknek, amelyeket a regula előír.[33]

30. Minden testvér tartsa meg az alábbiakat: Engedelmeskedjenek az öregeknek, egymást iránt tanúsítsanak kölcsönös tiszteletet, legyenek türelmesek, szerények, alázatosak, őrizzék a szeretetet, a tettetés és hazugság nélküli békét, kerüljék a megszólást, a szószátyárságot, az esküdözést. Senki se formáljon jogot valamire, mintha sajátja volna, s ne is vegyen semmit kizárólagos használatába, hanem mindenük legyen közös.[34]

31. Az öregek szava és engedélye nélkül egyik testvér se tegyen semmit, ne fogadjon el és ne adjon semmit, s ne is menjen egyáltalán sehová.[35]

32. Ha egy vétekre fény derül, az apát feddje meg a vétkest négyszemközt. Ha ez nem elég ahhoz, hogy megjavuljon, akkor feddje meg néhány öreg. Ha pedig még így sem javulna meg, akkor feddjék meg mindenki előtt. Ha még ez sem volna elég ahhoz, hogy megjavuljon, közösítsék ki, és vonjanak meg tőle minden ételt. Hogyha ez sem szolgál a javára, akkor fokozzák le, és bárhol is volt a helye, legyen az utolsó a zsoltározás rendjében.[36] Ha pedig megátalkodottságában továbbra is megmarad, vonják meg tőle a zsoltározás jogát is. Ha még ez a megszégyenítés sem bírja jobb belátásra, akkor tartsák távol a testvérek közösségétől, tiltsák el az asztaltól és a közös imádságtól, s a fiatalabb testvérek szóba se álljanak vele. Ez a kiközösítés pedig annyi napig tartson, amennyit bűne mértéke szerint az apát vagy az öregek ítélete alapján megérdemel,[37] s ameddig az elkövetett vétségért szívében bűnbánatot nem tart, meg nem alázza magát, s hibájáért mindenki előtt leborulva bocsánatot nem kér. Ha pedig egy másik testvér ellen vétett, akkor attól a testvértől is bocsánatot kell kérnie, akit megbántott.

33. Ha valaki a kiközösített vétkével egyet ért, s megátalkodottságában még olyan tanácsot is ad neki, hogy ne siessen megalázkodni, az illető tudja meg, hogy ha rajta kapják ebben a bűnben, ő is ugyanazon ítélet alá kerül, mint a vétkes.[38]

34. Azt is hozzá kell még tennünk, hogy ha egy testvért bármilyen vétség miatt leszidnak vagy megbüntetnek, akkor legyen türelemmel, és ne szóljon vissza annak, aki őt megfeddi, hanem alázkodjon meg teljesen, és javuljon meg.[39]

---

[33] Vö. RMac 24.

[34] 2RP 4-6.

[35] 2RP 10.

[36] Vö. 2RP 43–44.

[37] Vö. 2RP 28.

[38] Vö. 2RP 30.35.

[39] Vö. 2RP 40.

35. Ha azonban valaki annyira megátalkodott volna, és az Isten félelme olyan távol áll tőle, hogy ennyi büntetés és ilyen sok megbocsátó törődés ellenére sem javul meg, akkor vessék ki a monostorból, s tekintsék idegennek, nehogy gonoszságával másokat is veszélybe sodorjon.[40]

36. Ha valaki beszélget vagy nevet az asztalnál, azt feddjék meg, és tartson bűnbánatot.[41]

37. Ha valaki az étkezésre késve érkezik, és nem az elöljárók parancsoltak neki valamit, ami miatt késik, akkor hasonlóképpen végezzen leborulást, vagy pedig étlen térjen vissza a cellájába.[42]

38. Ha az asztalnál szükség volna valamire, senki se beszéljen, hanem hangjelzéssel figyelmeztessék a felszolgálókat. A felszolgálók pedig csak azt egyék, amit a testvérek közös étkezésére előkészítettek, s ne merjenek maguknak valami más, külön főtt ételt készíteni.[43]

39. Senki se adjon többet valakinek annál, mint ami az illetőnek jár. Ha valakinek betegségre hivatkozva többre van szüksége, akkor a ház perjele menjen el a betegek felelőséhez, s tőle kérje el azt, amire szükség van.[44]

40. Ha a monostor kapujához klerikusok vagy szerzetesek érkeznek, fogadják őket megkülönböztetett tisztelettel. Az evangéliumi parancs szerint mossák meg a lábukat (vö. Ján 13,14), s lássák el őket mindazzal, ami a szerzetesi állapotnak megfelel.[45]

41. Ha valaki azzal érkezik a monostor kapujához, hogy látni szeretné a testvérét vagy valamelyik rokonát, a kapus jelentse az apátnak. Ha az apát engedélyt ad a találkozásra, akkor adjon az illető mellé kísérőnek egy hitben kipróbált testvért, s így engedjék meg a találkozást a testvérével vagy rokonával.[46]

42. Ha valakinek meghal a rokona, ne legyen szabad neki elmenni a temetésre, csak ha a monostor atyja az illetőnek erre parancsot ad.[47]

43. Senki se vigyen el a kertből zöldségeket, csak ha maga a kertész adta neki.[48]

44. Senki se beszéljen valakivel sötétben. Senki ne aludjon egy gyékényen valakivel. Senki se fogja meg más valaki kezét, hanem akár állnak, akár mennek valahova, akár ülnek, mindig tartsanak egymás között egy könyök távolságot.[49]

45. Ha valaki elvesz valamit, ami nem az övé, akkor kössék a vállára, s a testvérek összejövetelekor így tartson bűnbánatot.[50]

46. Ha a perjel igazságtalanul ítél, akkor igazságtalansága miatt vesse alá magát mások ítéletének.[51]

47. Ha valaki egyetért a bűnnel, és védelmébe veszi a vétkest, az átkozott legyen Isten és az emberek előtt, és nagyon szigorú büntetéssel térítsék jobb belátásra.[52]

Ezzel vége a keleti regulának

[40] Vö. 2RP 44.

[41] „Paenitentiam agat". A pakhómioszi regula görög szövege itt konkrétabb jelentéssel bír, a bűnbánat jeleként végzett leborulás, metánia végzésére biztatja a vétkest.

[42] Praec 31–32.

[43] Praec 33.35.

[44] Praec 39–40.

[45] Praec 51.

[46] Praec 53.

[47] Praec 55.

[48] Praec 71.

[49] Praec 94–95.

[50] Inst 8.

[51] Iud 14.

[52] Iud 16.

2. Formai és tartalmi észrevételek

A „Keleti regula” szövegét egyetlen szövegtanú, az Aniáni Szent Benedek nevéhez köthető *Codex regularum*[53] őrizte meg. A gyűjtemény szerkesztője ezt az életszabályt nem a többi lerinumi regula mellé, azaz a pakhómioszi szövegek és Benedek Regulája közé illesztette be a sorba, hanem a mű vége felé, a kisebb jelentőségű szövegek között, a *RM* előtt hozza, mintha a *ROr*-t a *Magister* forrásának tekintené.

Már első olvasásra is feltűnik, hogy ez a magát „keletinek” feltüntető regula nevéhez hűen mennyire sokat idézi a pakhómiánus életszabályokat: valójában a *ROr* szövegének 55%-a szinte szó szerint vett idézet a nagy egyiptomi regulaíró szerzetes műveinek Jeromos által készített latin verziójából. Az egyiptomi közösségi szerzetesség életszabályai mellett pedig egy másik karakteres szöveg köszön vissza újra meg újra a *ROr* sorai között: *Az atyák második regulája* (*2RP*), a lerinumi szerzetesközösség szabályzata az 5. század közepéről.[54] Míg azonban a *ROr* névtelen szerkesztője Pakhómioszt csak apró változtatásokkal idézi, addig a másik, galliai forrás inkább csak glossza formájában, áthallások, töredékek révén van jelen, mintha a *ROr* szerzője olyan jól ismerné, hogy bizonyos témákkal kapcsolatban óhatatlanul is „ráállna a keze” a *2RP* szófordulataira.

A felhasznált, idézett szövegek alapján tehát a *ROr* szerkezetét a következő módon vázolhatjuk fel:

1–3: saját rész a vezető elöljárókról (apát, öregek, perjel)
4–22: Pakhómiosz-idézetek
22–24: *2RP* glossza
25–29: saját rész a tisztségviselőkről (házgondnok, kapus, hetesek)
30–35: *2RP* glossza
36–47: Pakhómiosz-idézetek

Látható tehát, hogy az életszabály gerincét a monostori feladatkörök adják, a tisztségek által meghatározott keretbe illeszkednek a pakhómioszi részletek. Az elöljárók gyakorlati és lelki feladatainak leírása csökkenő rendben vonul végig a regulán, azaz az apáttól a heti szolgálattevőkig tart. Ha a korai szerzetesi irodalomban hasonló struktúrájú művet keresünk, akkor először a Pakhómiosz szellemi örökségéhez tartozó *Liber Orsiesi* című írás juthat eszünkbe, amit Jeromos a pakhomiánus regulák végén közöl, másodikként pedig egy jóval hosszabb életszabályról, egy minden bizonnyal későbbi forrásról, a Benedek közvetlen forrásaként számontartott *RM*-ről kell említést tennünk. A hasonló vezérelv alapján feltételezhető, hogy a *ROr* kapocs lehet a két, hasonló felépítésű írás között. A szolgálattevők csökkenő sorrendje mellett a szöveg elrendezésében még egy vezérelv követhető nyomon: A saját részekhez kapcsolt Pakhómiosz-idézetek a „*Pachomiana latina*” struktúráját követik, azaz a *ROr* idézetei a megfelelő egyiptomi gyűjtemény alegységeinek (*Praecepta, Instituta, Iudicia, Leges*) és fejezeteinek sorrendjét tartják tiszteletben.

A Pakhómiosztól átvett rendelkezések főbb témái között találjuk a perjelre vonatkozó előírásokat, a vagyonközösség és a személyes szegénység kritériumait, a csend megtartására vonatkozó szigorú szabályokat, valamint az étkezéssel kapcsolatos figyelmeztetéseket. Ezeket a

[53] Aniani Szent Benedek 817-ben állította össze a *Codex regularum monasticarum et canonicarum* c. gyűjteményt. Ebben a ROr két kisebb jelentőségű életszabály, a *Regula Tarnantensis* és a *Regula cuiusdam Patris* között helyezkedik el. PL 103, 393–702.

[54] Lásd irodalomjegyzék.

ROr-ba emelt szövegeket többnyire a *Praecepta* tartalmazza, a másik három gyűjteményből pedig leginkább a vétkekért járó büntetésekkel kapcsolatos rendelkezéseket veszi át.[55] A kompilátor szemlátomást válogat az egyiptomi forrásból kedvenc témái szerint, melyek között a perjel feladatait, a vagyontalanságot, a csendet, a regulának és az elöljáróknak való engedelmességet és a közösségi vétkekért járó büntetéseket találjuk. Megjelenik még ezeken kívül a vendégfogadás feladata, annak hangsúlyozása, hogy a szerzetesek ne járjanak egyedül, és ne beszélgessenek kettesével. Ezek tehát azok a témák, melyekről a *ROr* szerkesztője úgy gondolta, hogy saját közege, saját szerzetesi közössége számára is hasznos útmutatást jelenthetnek.

De legalább annyira érdekes a *ROr* mögött meghúzódó szerzetesi valóság szempontjából az a kérdés is, hogy a szerkesztő mit hagy ki, mit nem idéz Pakhómiosz életszabályaiból. A kihagyott részek között találjuk például a komplett imarendre vonatkozó előírásokat, az elöljáróri tanításra, a munkára és az étkezésre vonatkozó sok aprólékos szabályt. Ebből egyrészt arra következhetünk, hogy a névtelen szerző olyan monostorban él, melynek kialakult imarendje van, s ami eltér az egyiptomi szerzetesekétől, másrészt pedig a munkához kötődő használati eszközök, ruhadarabok, az étkezés kapcsán említett növények, ételek nem relevánsak, idegenek a *ROr* közege számára. Figyelemre méltó az is, hogy Pakhómiosz a közösségen belül több különálló szerzetesházról rendelkezik,[56] s az ezek élén álló vezetőt nevezi „praepositus"-nak. Ezzel szemben a *ROr* kihagy minden utalást a monostoron belüli házakra, s bár átveszi a perjelről szóló részeket, a praepositus már nem egy kisebb szerzetesi csoport elöljárója, hanem az egész közösség második embere, az apát helyettese. Még két érdekes kihagyásra figyelhetünk fel a *ROr* részéről: Pakhómiosz rendelkezik a női vendégek monostorba való befogadásának feltételeiről, a nőkkel való érintkezés mikéntjéről az úton lévő szerzetesek összefüggésében, valamint a női monostorokkal való kapcsolattartásról.[57] A *ROr* viszont ezeket nem idézi, úgy tűnik, hogy a névtelen szerkesztő szerzetesi közege nem számol női vendégekkel vagy apácakolostorral. Végezetül pedig – egyetlen kivételtől eltekintve (*ROr* 11) – hiába keressük a *ROr*-ban azokat a pakhómioszi szövegeket, melyek a Felső-Egyiptomban annyira fontos nílusi hajózásra vonatkoznak. A *ROr* által szem előtt tartott monostor tehát lehetséges, hogy vízparton található, de a hajózás közel sem annyira fontos, mint az általa felhasznált forrásban.

Mindezek a megállapítások már fontos útjelzőkkel szolgálnak a *ROr* keletkezési helyének meghatározásához, előbb azonban vizsgáljuk meg az életszabály másik forrásának használatát, mely legalább olyan releváns lehet, amikor a névtelen szerkesztő hátterét vizsgáljuk.

A *2RP*-ból a *ROr* szövegében csak rövid, pár szavas idézeteket találunk, azok is inkább elszórtan jelentkeznek, nem úgy, mint a hosszú, pakhómioszi szövegblokkok. A *ROr* néhány esetben lerinumi szövegeket más kontextusba helyez: Amit a lerinumi atyák magáról a reguláról mondanak, azt a *ROr* az apátra és a perjelre vonatkoztatja.[58] Egy más helyen az, amit a *2RP* minden testvér lelkére köt, az itt a perjelről szóló részben szerepel.[59] Ezek alapján nagy bizonyossággal megállapíthatjuk, hogy amíg a *ROr* szerkesztője Pakhómioszt írott szövegből másolja, addig a *2RP* egy olyan életszabály számára, melyet sokszor hallott, amit jól ismer, és

[55] A ROr a következő mértékben használja fel a latin pakhómiánus életszabályok négy gyűjteményét: Praecepta 15%, Instituta 57 %, Iudicia 14%, Leges 27 %. Az Instituta aránya a legmagasabb a büntető rendelkezések átemelése miatt.

[56] Vö. Praec 83. 115. 122.

[57] Vö. Praec 52. 119. 143–144.

[58] Vö. 2RP 3 – ROr 1,1 és 3,4.

[59] Vö. 2RP 5-6 – ROr 3,3-4.

amit emlékezetből idéz. Néhány előírás jelenik csak meg szó szerint, mint például a fecsegés tiltása[60] vagy a napirend kapcsán a harmadik óráig tartó olvasás gyakorlata.[61] A büntető rendelkezések között lerinumi eredetű a bűnössel egyetértő testvér megbüntetése, az imáról távol maradó elmarasztalása, valamint a büntetések fokozatossága.[62] Említésre méltó továbbá, hogy a *ROr* minimális szentírási idézetet tartalmaz, a *2RP*-ból átvett töredékeknél is kihagyja a bibliai utalásokat.

Ha a *ROr* és a lerinumi szövegek kapcsolatát vizsgáljuk, akkor észre kell még vennünk a hasonlóságot a „keleti regula" és a *RMac* szerkezeti felépítése között.[63] Mindkét életszabály a saját részeken túl a *2RP*-t és egy másik szöveget idéz nagyobb terjedelemben, csak amíg a *RMac* Szent Jeromos egyik leveléből merít, addig a *ROr* a Jeromos által fordított pakhómioszi szövegeket használja. Ha hozzátesszük, hogy az a Makáriosz, akinek nevét a *RMac* galliai szerzője használja, Pakhómiosz tanítványa volt, a két regula közötti kapcsolat még szorosabbra fűzhető. Jelentősen eltér azonban a két szöveg abból a szempontból, hogy amíg a *RMac* Jeromos nyomán a közösség lelki épülését célozza meg, és spirituális tanítást is tartalmaz, addig a *ROr* szerkesztője sokkal inkább bizonyul Pakhómiosz tanítványának, aki a hangsúlyt a kötelességek teljesítésére, a szabályokra helyezi.

Végezetül, mielőtt megkísérelnénk nyomába eredni a magát „keletinek" nevező regula keletkezésének, vizsgáljuk meg a saját részeket, melyek a szerkesztő tollából kerültek az életszabály szövegébe. Az apát feladatkörének klasszikus leírása után meglehetősen eredeti, szinte csak itt található rendelkezés az apátot segítő két öreg (*seniores*) intézménye, melyek közül az egyik mindig az apát mellett marad, míg a másik útra kelhet a kiküldött testvérekkel. A hosszasan taglalt perjel (*praepositus*) az apát helyettese a monostorban, ami kevésbé volt jellemző az 5. századi regulákban, viszont sikeres konstrukciónak bizonyult a 6. századtól kezdve. A *ROr* nem tisztázza az öregek és a perjel kapcsolatát, az azonban egyértelmű, hogy jelentős nyitást tapasztalhatunk az életszabályban a kollektív hatalomgyakorlás felé: Az apát hatalma kérdésen felül áll, de a vezető elöljárók mintegy csapatként működnek együtt, s ez talán a *ROr* egyik legsajátosabb jellemvonása. A perjel összetett feladatkörének ismertetése után kerül sor a házgondnok bemutatására, akinek a szerző viszonylag nagy hatáskört enged. A regulák történetében először a *ROr* 26. és 27. fejezetében jelenik meg a kapus, mint bizalmi feladatot ellátó szerzetes alakja. Mivel a *ROr* más 6. századi reguláktól eltérően nem tesz külön említést a novíciusok mesteréről, joggal feltételezhetjük, hogy a kapusnak az újonnan érkező jelöltek befogadásában, megvizsgálásában is feladata lehet. Végül a saját rész rendelkezik a különböző liturgikus és konyhai feladatot ellátó hetesekről (*septimanarii*). A feladatkör már a korábbi szövegekben is jelen van (pl. Pakhómiosznál és Jeromosnál), viszont a *ROr* szóhasználata újdonság a regulák történetében, a latinosabb hangzású szóval váltja fel a korábban bevett „*hebdomadarii*" kifejezést, s ez a változat terjed el a nagy, 6. századi regulákban, a Magister és Benedek életszabályában.

[60] 2RP 11 = ROr 22,4.

[61] 2RP 23-25 = ROr 24,1-4.

[62] A ROr 32-35 átveszi a 2RP 28-30. 35. 40-44. A fokozatossággal kapcsolatban figyelemre méltó, hogy a ROr a büntetésnek, kiközösítésnek nyolc szintjét különbözteti meg, mellyel már előre vetíti Szent Benedek Regulájának hasonló rendelkezéseit.

[63] Vö. Baán 2017. 98.

3. A keletkezés körülményei

Az eddig elmondottak fényében a *ROr* stílusjegyei, struktúrája és forrásai alapján nagy vonalakban kirajzolódik az az időszak és szellemi miliő, amelyben az életszabály születhetett: A 6. század eleje és Lerinumhoz kapcsolódó szerzetesi közeg. Ennél közelebbit nagyon nehéz biztonsággal állítani, hiszen a regula enigmatikus címe nem árul el semmit sem az íróról, sem a monostorról, amelynek készült. Ennek egyik lehetséges magyarázata, hogy jelentéktelen szerzőtől vagy kevéssé ismert helyről származik, erre utalhat az is, hogy csak egy szövegtanú őrizte meg. De az is egy lehetséges magyarázat, hogy a *ROr* szándékosan nem akar kötődni egyetlen helyhez, s úgy mutatkozik be, mintha nem egy monostor szabálya lenne, hanem mesterséges, irodalmi céllal létrejött szöveg volna. Szerzőjére és keletkezésére vonatkozóan a legalaposabb elemzést és a legmeggyőzőbb teóriát a kritikai kiadást közreadó Adalbert de Vogüé neve fémjelzi, aki a *ROr*-t a lerinumi regulák családjába sorolja, s akinek a gondolatmenetét a következő bekezdésekben mi is követjük.[64]

De Vogüé azt a kérdést teszi fel, hogy mit jelentett a 6. századi Galliában az „*orientalis*" jelző, s hogy vajon találunk-e más, olyan szöveget ebben a korban és ebben a földrajzi környezetben, ahol a „keletiség" megjelenik. Így kerül látóterébe egy korai, a galliai szerzetesség szempontjából alapvető jelentőségű latin forrás, *A júrai atyák élete* (*Vitae Patrum Iurensium*, a továbbiakban *VPIur*).[65] Ebben a latin szerzetesi életrajz-gyűjteményben, melyet egy ismeretlen condat-i pap írt két agaunumi barátja, Armentarius reclusus és János szerzetes számára, az „*orientalis*" jelző többször megjelenik, s azt a fontos, és etalon jelleggel rendelkező szerzetesi életformát jelöli, amihez képest a gallok magukat meghatározzák, s amiből a helyi körülmények miatt időnként engednek.[66] Ha a *VPIur* által elbeszélt szerzetesi történeteket alaposan összevetjük a *ROr* előírásaival, akkor felfigyelhetünk arra, hogy a regulában található bizonyos előírások, mint például a vendégfogadás szabályai vagy az ajándék tárgyak elfogadásának tiltása részét képezik a júrai atyák gyakorlatának is. A *VPIur* névtelen szerzője a Szent Eugendustól kapott életszabályok bemutatása után azt is megfogalmazza, kiket tart „keleti" atyáknak:

> Egyáltalán nem akarjuk dölyfösen lekicsinyelni azokat az életszabályokat, amelyeket a szent és jeles Baszileiosz, Kappadókia fővárosának elöljárója írt, amelyeket a szent lerinumi atyák hagytak ránk, amelyeket szent Pakhómiosz, a szírek ősi atyja adott, vagy azokat, amiket nemrég állított össze a tiszteletre méltó Cassianus. Mégis ezt a Regulát olvassuk nap, mint nap, és mivel tekintettel van a hely jellegére, és biztat az itteni fáradozásban való kitartásra, jobban szeretjük ezt a Keletieknél, hiszen kétség nélkül nagyobb haszonnal és könnyebben követi ezt a gallok gyenge természete.[67]

A szöveg tehát meglepő módon a „keleti" jelzővel illeti a valóban keleti regulaíró szerzetesek mellet a lerinumi atyákat is, méghozzá időrendben Baszileiosz és Pakhómiosz között, régi és új között félúton említi őket. Abból, hogy a júrai atyák életrajzában egymás mellett látjuk a

[64] A ROr azonosítására először A. Mundó tett kísérletet, aki a Gennadius-féle *De viris illustribus*-ban szereplő Vigilius reguláját vélte felfedezni benne (Mundó 1959). Ezt a teóriát azonban több cikkében részletesen cáfolta A. de Vogüé (de Vogüé 1971; 1979). A legalaposabb elemzés, melyet tanulmányunkban alapul veszünk: de Vogüé 1982. II. 436 köv. A későbbi szakirodalom de Vogüé megállapításait tekinti kiindulópontnak, teóriája mára bevettnek mondható. Vö. Puzicha 2010.

[65] Martine 1968. A Jura hegység három szent szerzetes atyjának életét elbeszélő forrás magyar kiadása előkészületben van a Szent Mauríciusz Monostor Lectio Divina sorozatában.

[66] Vö. VPIur 65. 170. 172. 174.

[67] VPIur 174. (Martine 1968. 426). Az előkészületben lévő magyar kiadásból, Toókos Péter János fordításában.

„szent lerinumi atyákat” és „Szent Pakhómioszt” mint „keleti” szabályírókat, megalapozottnak tűnik, ha kapcsolatot gyanítunk a *ROr* és a *VPIur* névtelen szerzője között.

Gyanúnkat csak megerősíti az a tény, hogy a *VPIur* legvégén a szerző említést tesz egy másik műről, méghozzá egy szabálygyűjteményről, melyet Agaunum számára készül összeállítani Marinus, lerinumi apát kérésére:

> Hitetek és szent szenvedélyetek szomját oltsátok most, ó, szent testvérek, ezekkel a szavakkal, hiszen vágyatok beteljesült. De ha lelketek, mely már régóta elveti a filozófiát, ezzel a vidékies csacsogással sem fog tudni megelégedni, akkor azok az Életszabályok (*Instituta*) fogják Krisztus segítségével tökéletesen betölteni vágyakozásotokat, amiket a ti saját monostorotok, Agaunum számára állítottunk össze Marinus apát, Lerins szigetének papja noszogatására. Ezt biztosítja mind a szóban forgó szabályok nagyszerűsége, mind a megrendelő apát tekintélye.[68]

A szerző tehát azt állítja, hogy a készülő mű még szebb lesz, mint amit ő írt, s ezt a szabályok nagyszerűsége garantálja, azaz a gyűjtemény stílusa el fog térni az ő művének „vidékies” egyszerűségétől. Ha így van, az azért lehet, mert más szövegekből összeállított gyűjteményt ad közre, olyant, mint a *ROr*. Ami még összeköthetí ezt a beígért művet a *ROr*-szal, az a didaktikus jelleg. A *VPIur* szerzője nem szabályt akar adni egy monostornak, hanem inkább tanítani, gazdagítani szándékozik az Agaunumban élő szerzetes-barátait. Ez a szándék teljesen egybevág a *ROr* szerény címével, a „keleti szabály” név és helymegjelölés nélkül inkább azt sugallja, hogy távolról jött, megfontolásra szánt tanításokat tartalmaz, melyek nem kötelezik, hanem inkább építik, mélyítik az olvasó szerzetesi elköteleződését.

Akkor hát vajon a *ROr* a júrai atyák névtelen életrajzírójának a műve lenne? Látjuk, hogy számos érv szól e mellett a teória mellett, ami azonban elbizonytalanít, hogy a *VPIur* stílusa nagyon gazdag, irodalmi, míg a *ROr* saját részei egyszerű, szikár nyelvhasználatról árulkodnak. A monasztikus terminológiában és szerzetesi szokásokban is találunk eltéréseket, például amíg a *ROr* a házgondnokot „cellararius”-nak nevezi, addig a *VPIur* következetesen az „oeconomus” szót használja,[69] s amíg a *ROr*-ban a szerzeteseknek saját celláik vannak, addig a *VPIur* közös dormitóriumról beszél. A kapcsolódási pontoknak, hasonlóságoknak és különbözőségeknek ezt a feszültségét Adalbert de Vogüé úgy javasolja feloldani, hogy fogadjuk el a júrai névtelent a *ROr* összeállítójának, aki azonban két, már korábban meglévő szöveget dolgoz egybe anélkül, hogy bármit is hozzáírna.[70] Az egyik forrás egy olyan, ismeretlen szabálygyűjtemény volna, ami a monostori tisztségviselők leírását tartalmazza, s amiben sok áthallás, töredék van a *2RP*-ből, igazából annak egy továbbfejlesztett verziója. A másik pedig egyértelműen a pakhómioszi regulák négy latin gyűjteménye. Az előbbi forrás volna a szerkesztő számára az alap, ezt egészíti ki a pakhómioszi idézetekkel, melyeket inkább csak az első szöveg mellé illeszt, nem szándékozik egybedolgozni a kettőt. Nyomós érv lehet a júrai névtelen szerkesztői mivolta mellett az a tény is, hogy a pakhómioszi szövegekben a *ROr* néhány latin szót következetesen olyanokra cserél, amelyek egybevágnak a *VPIur* szóhasználatával.[71]

Nem marad hát más faladat számunkra, mint megfejteni ennek a júrai névtelen által használt első forrásnak a titkát. Ebben a szövegben a *2RP* és a hozzátett dolgok szerves egészet alkotnak:

[68] VPIur 179. (Martine 1968. 434). Ford. Toókos P. J.

[69] ROr 25,1; VPIur 68,4; 70,2; 75,7.

[70] A következő bekezdésekhez lásd: de Vogüé 1982. II. 442–448.

[71] Például a „comedere” igét következetesen „reficere” és „manducare” helyettesíti, az „excepto” helyett pedig az „absque” szerepel.

Felsorakozik előttünk a tisztségviselők arcképcsarnoka, amit megjegyzések tagolnak a monostorból való kijárásról, az időbeosztásról, végül pedig mindenkihez szóló buzdítások és büntető rendelkezések következnek. Mindebből egy olyan kerek egész rajzolódik ki, ami egy elveszett írásra, esetleg egy elveszett regulára utal, s a *2RP* jelenléte lerinumi hátteret sugall. Ha elfogadjuk a lerinumi eredetet és a szigetkolostor körül keresgélünk, ráadásul a célratörő, sallang nélküli nyelvezet alapján egy elöljárót keresünk a 6. század elején, akkor a *VPIur* imént idézett részlete alapján Marinus apát alakja kerül a látóterünkbe. Ha a júrai névtelen az ő kérésére állította össze a *ROr* szabálygyűjteményét, akkor a szerkesztő részéről egy csendes tiszteltadás, kedves gesztus lehetett, hogy ennek az apátnak a művét, a hozzá köthető regulát használja fel az Agaunumba készített műhöz. Marinus apátról annyit tudunk, hogy Porcarius utóda volt Lerinumban, és 515 körül hivatalban volt. Egy korábbi tanulmányban bemutattuk, hogy Porcarius a *RMac* szerzőjeként az első lerinumi atyák szabályait 500 előtt a Szent Jeromostól vett spirituális tanítással egészítette ki.[72] Ezzel szemben Marinus, amennyiben ő a szóban forgó elveszett regulának a szerzője, előveszi a régi szabályt, de új szellemben értelmezi: a közös életet és hatékonyabb szervezést állítja a középpontba. Az egyéni lelki életre kevesebb hangsúlyt fektet, elsősorban a nagyobb létszámú közösség működése foglalkoztatja, s a tisztségviselők sora mellett a hibák kiküszöbölése végett a büntetések árnyalt rendjét próbálja megalkotni. A ROr szerkesztője tehát Marinus apátnak ezt a reguláját használja, de nem dolgozza bele az egész szöveget a maga gyűjteményébe, csak részleteiben idézi, s ezzel magyarázható, hogy bizonyos témák, például az új testvérek felvétele kimaradnak a végső szövegből.

Összefoglalva tehát a *ROr* keletkezésével kapcsolatban elmondottakat, Adalbert de Vogüé gondolatmenete szerint az tűnik a legkézenfekvőbb magyarázatnak, hogy a „keleti" regulát a júrai atyák életét írásba foglaló névtelen szerző állította össze az agaunumi monostor szerzeteseinek épülésére 515 után. „Keletinek (*orientalis*)" nevezi, mert számára a lerinumi alapító atyák éppúgy a Keletet, Egyiptomot testesítik meg, mint a valóban egyiptomi Pakhómiosz, s az összeállított szövegben ebből a két forrásból merít. A kompilátor két írott életszabályt használt fel, két szöveggyűjteményt ollózott össze, egyrészt Marinus lerinumi apát mára már elveszett reguláját, amit a 6. század első évtizedében írhatott, másrészt pedig Pakhómiosz életszabályainak Jeromos-féle latin fordítását. Dél-Galliából juthatott el a következő évtizedekben Itáliába, s így használhatták forrásként a későbbi nagy regulaírók, többek között Benedek is. Annak ellenére, hogy csak a Codex Regularum őrizte meg, a *ROr* fontos kapocs a nyugati szerzetesség kezdeteit jelentő 5. századi szerzetesi élet és a 6. század nagy életszabályai között; olyan ablak, amelyen forrásainak köszönhetően a nyugati szerzetesi életforma megszilárdulása idején nagy sugarakban szűrődött át a *lumen orientale*, a Kelet fénye.

Irodalomjegyzék

1. Források

RIVP Regula quattuor patrum. de Vogüé 1982. I. 180–205. Magyarul: Baán 2015.
2RP Secunda regula patrum. de Vogüé 1982. I. 274–283. Magyarul: Baán 2016.
RMac Regula Macarii. de Vogüé 1982. I. 373–388. Magyarul: Baán 2017.
ROr Regula Orientalis. de Vogüé 1982. II. 462–494.

[72] Baán 2017. 99–101.

RM	Regula Magistri, de Vogüé 1964. 144 köv.
Praec	Praecepta. Boon 1932. 13–52.
Inst	Praecepta et Instituta, Boon 1932. 53–62.
Iud	Praecepta atque Iudicia, Boon 1932. 63–70.
Leg	Praecepta ac Leges, Boon 1932. 71–74.
VPIur	Vitae patrum iurensium. Martine 1968. 236 köv.

2. Tanulmányok

Baán Izsák (2015): Egy különös szöveg a nyugati szerzetesség bölcsőjénél: A négy atya regulája (Regula quattuor patrum). *Sapientiana* 8. évf. 1. sz. 69–83.

Baán Izsák (2016): Korai monasztikus aggiornamento: Az atyák második regulája. *Sapientiana.* 9. évf. 1. sz. 92–105.

Baán Izsák (2017): Egy sivatagi atya Galliában? Makáriosz Regulája. *Sapientiana* 10. évf. 2. sz. 86–103.

Boon, Amand (ed.) (1932): *Pachomiana Latina: règle et épîtres de S. Pachome, épître de S. Theodore et „Liber" de S. Orsiesius*. (Bibliothèque de la Revue d'histoire ecclésiastique 7). Louvain, Collège Érasme.

Martine, François (ed.) (1968): *Vie des Pères du Jura* (SC 142). Paris, Cerf.

Mundó, Ansgar M. (1959): Les anciens synodes abbatiaux et les Regulae SS. Patrum. In Steidle, Basilius (ed.): *Regula Magistri –Regula Benedicti* (Studia Anselmiana 44). Róma, Herder. 115–118.

Puskely Mária (2001): *A monachizmus kezdetei a Római Birodalomban III-V. század*, Debrecen, Debreceni Egyetem Kiadója. 184–211.

Puzicha, Michaela (2010): *Mönchsregeln von Lérins*. Sankt Ottilien, EOS Verlag. 121–171.

Sághy Marianne (2018): *Szent Márton, Krisztus katonája*. Budapest, Szülőföld Könyvkiadó.

de Vogüé, Adalbert (ed.) (1964): *La Règle du Maître* (SC 105). Paris, Cerf.

de Vogüé, Adalbert (ed.) (1971): La Vie des Pères du Jura et la datation de la Regula Orientalis. *Revue d'ascétique et de mystique.* 47 sz. 121–127.

de Vogüé, Adalbert (1979): La Règle de Vigile signalée par Gennade. Essai d'identification. *Revue Bénédictine.* 89 sz. 217–229.

de Vogüé, Adalbert (1982): *Les Règles des Saintes Pères* I-II (SC 297-298). Paris, Cerf.